

„...WENN WIR UNSER GANZES SCHAFFEN UND ARBEITEN AUF DEN SIEG AUFRICHTEN“¹ DEUTSCHE ARBEITSDIENSTGRUPPE SLOVENSKEJ PRACOVNEJ SLUŽBY²

MICHAL SCHVARC – MAROŠ HERTEL

SCHVARC, M. – HERTEL, M.: „...wenn wir unser ganzes Schaffen und Arbeiten auf den Sieg aufrichten.“ Deutsche Arbeitsdienstgruppe of the Slovak Labour Service. *Vojenská história*, 1, 29, 2025, pp 37-50, Bratislava.

The study deals with the hitherto little explored mass organisation of the wartime Slovak state. Specifically, it concerns the Slovak Labor Service, its sub-unit the German Labor Group. It traces its development between 1941 and 1944, analysing the problems it had to face throughout its relatively short existence. This was, above all, the fundamental problem of the lack of human resources. For this reason, it could not fulfil its main task, i.e. to serve as an instrument for the ideological indoctrination of young men of German nationality aged 18-25. The project, in which the leadership of the Deutsche Partei had high hopes, failed. Recruitment into the Waffen-SS was given priority on Berlin's instructions, and the leader of the Slovak Germans, Franz Karmasin, had no choice but to accept this political decision. Albeit at the expense of his own organisations.

Keywords: Slovenská pracovná služba, Arbeitsdienstgruppe, RAD, Waffen-SS, ethnic Germans, Franz Karmasin, Adalbert Debnar-Daumler
<https://doi.org/10.69809/vojhist.2025.29.1.3>

Koncom januára 1941 navštívil Bratislavu Hermann Müller-Brandenburg, vedúci Oddeľovania pre zahraničné záležitosti pri vodcovi Ríšskej pracovnej služby (Reichsarbeitsdienst – RAD) Konstantinovi Hierlovi. Z titulu funkcie bol zámer jeho cesty jasný – pomôcť ľudáckemu režimu vybudovať organizáciu podobnú nemeckej RAD. Hoci v rámci slovenskej armády existovali pracovné jednotky, od 15. januára 1941 sformované do Pracovného zboru Ministerstva národnej obrany,³ podľa názoru hosťa z Berlína nestelesňovali ideály Ríšskej pracovnej služby, nakoľko v jadre predstavovali trestanecké jednotky pre Židov a Rómov. Müller-Brandenburg ich označil „za nič iné, ako kultúrnu hanbu“.⁴ Jeho názor zdieľal aj vodca nemeckej národnostnej menšiny Franz Karmasin spolu so svojimi najbližšími spolupracovníkmi, ktorí v možnosti vybudovania pracovnej služby podľa kritérií nacionálneho socializmu videli príležitosť ukázať, „že Nemci sú vo všetkom a v každom ohľade lepší“⁵ ako Slováci.

¹ V preklade to znamená „...keď všetko naše úsilie a prácu nasmerujeme k víťazstvu“. Ide o citát zo záznamu Adalberta Debnara-Daumlera zo 14. 8. 1943. MV SR-Slovenský národný archív (ďalej SNA), fond (ďalej f.) 116-7-3/81.

² Táto štúdia je výstupom projektu VEGA č. 2/0048/24 *Odboj a minority na Slovensku v podmienkach druhej svetovej vojny*. Autori sú vedeckými pracovníkmi Historického ústavu SAV, v.v.i.

³ K tejto problematike pozri KRALČÁK, Peter. *Pracovné jednotky slovenskej armády 1939 – 1945*. Bratislava : Pro Militaria Historica, 2014.

⁴ TÖNSMEYER, Tatjana. *Das Dritte Reich und die Slowakei 1939 – 1945. Politischer Alltag zwischen Kooperation und Eigensinn*. Paderborn : Ferdinand Schöningh, 2003, s. 265.

⁵ Národní archiv (ďalej NA) Praha, f. 136-76-2/120-122. Správa Müllera-Brandenburga z 3. 2. 1941.

Vedenie Deutsche Partei (DP), od októbra 1938 jedinej politickej reprezentácie etnických Nemcov v krajine, prejavovalo eminentný záujem o implementovanie ideí RAD v rámci svojich organizačných štruktúr, resp. o jej transformáciu do slovenských podmienok. Služba národu prostredníctvom ušľachtilej práce, osvojenie si základov ideológie nacionálneho socializmu a výchova k utopickému víziu národnej pospolitosti všetkých Nemcov,⁶ teda aj žijúcich mimo hraníc ríše, predstavovali hlavné motívy pri forsírovaní myšlienky vytvorenia vlastnej pracovnej služby. Prvý námet vzišiel z prostredia predsedníctva strany už koncom októbra 1938. Popri praktickom argumente, že dlhodobá „nezamestnaným kamarátom prácu a chlieb“, išlo v prvom rade o možnosť svetonázorového ovplyvňovania nemeckých mužov a sformovať z nich „priekopníkov nacionálnosocialistickej idey“. Zároveň autori memoranda uvažovali v širšom kontexte: nemecká pracovná služba mala slúžiť ako vzor pre Slovákov a zábezpeka pre budúce dominantné postavenie etnických Nemcov v štátnej pracovnej službe. Nábor cielil na mužov vo veku 18 – 35 rokov, pričom strana ich plánovala nasadzovať na budovanie sanitárnych zariadení, hnojísk a kompostární v obciach obývaných prevažne nemeckým obyvateľstvom. Už v tom čase žiadala o vyslanie ríšskych inštruktorov, nielen s organizačno-technickým backgroundom, ale aj s adekvátnou mierou politického a psychologického jemnocitu a pochopením pre špecifické podmienky Slovenska, rovnako o zaslanie uniforiem, pracovného náradia a poľných kuchýň.⁷ Ako zareagoval adresát, pravdepodobne úrad vedúceho RAD, nie je známe.

Z dostupných prameňov jednako vyplýva, že k nejakej forme záujmu či podpory zo strany RAD muselo dôjsť. Svedčí o tom rozkaz hlavného veliteľstva Freiwillige Schutzstaffel (FS), paramilitárnej organizácie DP, z konca prvej májovej dekády 1939, v ktorom sa písalo o skorom vzniku straníckej pracovnej služby záväznej pre každého nemeckého muža v dĺžke jedného polroka.⁸ Okrem toho sa vedúci Hlavného úradu DP pre vojenskú a pracovnú službu Anton Oldofredi v lete 1939 zdržiaval v zariadeniach RAD, aby sa oboznámil s ich chodom a nazbieral potrebné skúsenosti.⁹ Jeho pobyt vyvrcholil koncom augusta, keď sa absolvoval rozhovory s vyššie spomenutým Müllerom-Brandenburgom týkajúce sa organizácie pracovnej služby v súvislosti s pripravovaným slovenským branným zákonom. Keďže Oldofredi spomenul zámer Ministerstva národnej obrany (MNO) vytvoriť v rámci armády pracovné jednotky pre Židov a Rómov,¹⁰ čo bolo v príkrom rozpore s princípmi pracovnej služby nacionálnych socialistov, vedenie RAD neprejavilo ochotu poskytnúť know-how ani len nemeckej menšine.¹¹ Išlo o výhradu opakujúcu sa neskôr na začiatku roku 1941 v súvislosti s otázkou vyslania poradcu.¹² „Až keď zákon jasne stanoví službu ako čestnú službu“,¹³ písal šéf RAD Hierl Karmasinovi o dva týždne neskôr, prichádzala pomoc pri jej budovaní do úvahy.

Napriek nie práve najlepšiemu štartu DP vo svojom úsilí vybudovať pracovnú službu neochabovala. Jej úrad pre vojenskú a pracovnú službu zhromažďoval úradné tlačé RAD, or-

⁶ K výchovnému konceptu RAD pozri bližšie PATEL, Kiran Klaus. »Soldaten der Arbeit«. *Arbeitsdienste in Deutschland und den USA 1933 – 1945*. Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 2003, s. 202–271.

⁷ SNA, f. Národný súd 1945 – 1947 (ďalej NS), š. 137. Memorandum o zriadení pracovnej služby (nemeckej) na Slovensku z 30. 10. 1938.

⁸ SNA, f. 125-27-4/36. Rozkaz krajského veliteľstva FS z 9. 5. 1939.

⁹ SNA, f. 116-45-2/142. Oldofrediho list Karmasinovi z 15. 7. 1939.

¹⁰ Pozri KRALČÁK, Pracovné jednotky, s. 16, 21 – 22.

¹¹ Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes Berlín (ďalej PAAA), f. Gesandtschaft Preßburg, Paket 38, Kult 3 Nr. 2, Band 1. Prípís Vedúceho RAD pre zahraničné záležitosti Karmasinovi z 31. 8. 1939.

¹² TÖNSMEYER, Das Dritte, s. 265.

¹³ PAAA, f. Gesandtschaft Preßburg, Paket 38, Kult 3 Nr. 2, Band 1. Hierlov list Karmasinovi zo 7. 9. 1939.

ganizačné pokyny a smernice. Súčasne ministerstvu obrany zasielal návrhy na formovanie pracovnej služby v slovenských podmienkach. V nich kládol dôraz nie na vojenskú stránku veci, ale na otázky pracovného nasadenia, plánovania a samotnej realizácie stavebných zámerov. Samozrejme, nezabúdaj na výchovný aspekt pracovnej služby. V prípade vzniku pracovnej služby pod gesciou MNO DP počítala s nemeckým oddelením v rámci rezortu, ktoré by malo v kompetencii všetky záležitosti týkajúce sa nemeckých príslušníkov služby.¹⁴ Všetky tieto myšlienky sa napokon ukázali ako obsolentné, nakoľko nový branný zákon sankcionoval pracovné jednotky v podobe čiastočného separačného nástroja, určeného primárne pre „rozkladné živly“,¹⁵ t. j. všetky skupiny stojace mimo imaginárneho slovenského národného telesa (Židia, Rómovia, kriminálne osoby a pod.) proklamovaného ľudáckym režimom.¹⁶ Prirodzene, prax vyzerala o čosi ináč, a súčasťou pracovných jednotiek neboli len uvedené skupiny, ale v podstate aj fyzicky a zdravotne menej disponovaní muži z väčšinového obyvateľstva, ako aj národnostných menšín.

Vzhľadom na nepriaznivý vývoj sa DP rozhodla vydať, teda aspoň do vytvorenia vhodnejších podmienok a predpokladov, vlastnou cestou. Na začiatku roku 1940 zriadila Dobrovoľnú pracovnú službu (Der Freiwillige Arbeitsdienst), ktorá mala dočasne suplovať organizačne štruktúry analogické s RAD. Jej úloha spočívala vo výchove etnických Nemcov „k národnej pospolitosti, vykonávaniu verejnoprospešných prác“ a „vnútornou disciplínou“ mala vzbudiť a upevniť rešpekt nemeckej menšiny v majoritnej spoločnosti.¹⁷ Služba sa týkala všetkých práceschopných mužov vo veku 18 – 50 rokov, neskôr aj žien. Za prvý rok existencie sa do činnosti pracovnej služby zapojilo takmer 15 500 mužov, viac ako 70 % práceschopnej nemeckej mužskej populácie, čo stranícka propaganda náležite vyzdvihovala.¹⁸ Z tohto však vyplýva, že istá časť Nemcov sa pracovnej službe vedome vyhýbala. Zvyšovať účasť nepomáhal ani nátlak, ani otvorené vyhrážky najvyšších straníckych funkcionárov.¹⁹ Nedostatok dobrovoľnej pracovnej sily sa prejavoval najmä pri väčších stavebných zámeroch, ako napr. pri stavbe športového štadióna v Bratislave. Oldofrediho výzvy adresované športovcom zvýšiť kapacitu odpracovaných hodín zostali v podstate bez významnejšej odozvy.²⁰

Aj z tohto dôvodu vedenie DP stále živilo myšlienku realizácie pracovnej služby podľa ríšskeho vzoru. Keďže Pracovný zbor MNO neprestávalo vnímať ako „vojenskú pomocnú službu“ s absenciou akéhokoľvek „výchovného ideálu“,²¹ zacítilo možnosť zmeny v inicia-

¹⁴ SNA, f. 116-37-2/57-62. Prípis Hlavného úradu DP pre vojenskú a pracovnú službu MNO z 30. 11. 1939 s prílohou.

¹⁵ KRALČÁK, Pracovné jednotky, s. 23.

¹⁶ Bližšie pozri HRUBOŇ, Anton a kol. *Fašizmus náš slovenský. Korene, podoby a reflexie fašizmu na Slovensku (1919 – 1945)*. Bratislava : Premedia, 2021, s. 84 – 120. HRUBOŇ, Anton. „Budujme slovenského nadčloveka!“ Eugenické myslenie a kultúra rasovej hygieny v Slovenskom štáte (časť 2). In: *Vojnová kronika*, 2021, roč. 10, č. 2., s. 5 – 13.

¹⁷ SNA, f. 116-37-2/33-34. Pokyny pre Dobrovoľnú pracovnú službu z 20. 2. 1940.

¹⁸ Bundesarchiv (ďalej BArch) Berlín, f. R 57 (Deutsches Ausland-Institut)/8382. VDA-Pressemitteilungen č. 3/1941.

¹⁹ MELZER, Rudolf. *Erlebte Geschichte. Rückschau auf ein Menschenalter Karpatendeutschum. Teil 2: Von 1939 bis 1945 und wie es weiterging*, Viedeň : Karpatendeutsche Landsmannschaft in Österreich, 1996, s. 226 – 227.

²⁰ SNA, f. 116-37-2/21. Oldofrediho záznam pre vedenie DTSV zo 7. 8. 1941.

²¹ SNA, f. 116-37-2/27-32. Elaborát Hlavného úradu DP pre vojenskú a pracovnú službu o etnických Nemcoch v slovenskej armáde zo 7. 5. 1941.

tíve predsedu vlády Vojtecha Tuku zo začiatku roku 1941 vybudovať samostatnú pracovnú službu po vzore RAD pod dohľadom jej poradcov.²² Hoci Karmasinova strana podporovala Tukov zámer utvorenia celoštátnej pracovnej služby, trvala na požiadavke autonómneho postavenia nemeckých oddielov pod velením vlastných dôstojníkov (Arbeitsdienstführer).²³ Pravda, do konečnej podoby pracovnej služby a samotného zákona mala čo povedať aj slovenská strana. Tomu predchádzal rad rokovaní a zmien textu návrhu zákona o Slovenskej pracovnej službe. Jedno z takýchto pracovných stretnutí, pravdepodobne prvé, sa uskutočnilo koncom druhej augustovej dekády 1941. Diskutovalo sa o rozsahu organizácie (aktéri sa dohodli na počiatočnom minimalistickom rámci), počte dôstojníkov (30 – 40 Slovákov, 10 Nemcov), samostatnom nemeckom oddiele s nemčinou ako veliacim jazykom (slovenskí zástupcovia súhlasili).²⁴ Pokiaľ išlo o pripomienkovanie vládneho návrhu zákona o pracovnej službe, v ňom DP až taká úspešná nebola. Nepodarilo sa jej presadiť ani zmenu názvu organizácie (nepozdával sa jej predikát Slovenská, keďže sa tým dostávala do úzadia autonómia nemeckej skupiny), ani prisahanie budúcich príslušníkov nemeckej skupiny na Adolfa Hitlera. Rovnako bez úspechu zostali návrhy vedenia RAD týkajúce sa zriadenia osobitnej nemeckej úradovne vo vedení pracovnej služby či udelenia súhlasu vodcu nemeckej menšiny vo veci nasadenia oddielu mimo nemecké sídelné oblasti.²⁵ Koncom januára 1942 sa návrh zákona po schválení legislatívnym, národohospodárskym a rozpočtovým výborom snemu dostal späť do vlády.²⁶ Tá napokon zmenila číslovanie jednotlivých paragrafov a nemeckej menšiny sa dotýkali §§ 8 a 16 namiesto pôvodného paragrafu 2.²⁷

Do konečného znenia zákona o pracovnej službe prehovorila aj Volksdeutsche Mittelstelle (VoMi), typická hybridná úradovňa nacionálnosocialistického typu riadiaca činnosť nemeckých menšín v strednej a juhovýchodnej Európe, tú na Slovensku nevynímajúc.²⁸ Po konzultáciách so Zahraničným úradom (nemecké ministerstvo zahraničia) a RAD navrhla tri odseky § 8 (pred záverečnou zmenou § 9). Tie zákonodarca prakticky v plnom znení zakomponoval do zákona,²⁹ ktorý parlament schválil 12. marca 1942. Zákon, v zmysle hlavných princípov RAD a v podstate aj konceptu slovenského národného telesa vylučujúci Židov a trestané osoby z členstva v Slovenskej pracovnej službe, sa etnickým Nemcom venoval v dvoch paragrafoch: 8 a 16. Odsek 2 § 8 stanovoval vytvorenie osobitnej pracovnej skupiny s označením „*Deutsche Arbeitsdienstgruppe*“ na čele s nemeckým veliteľom podriadeným bezprostredne hlavnému veliteľovi. Nasledujúci odsek upravoval pracovný program skupiny – rozhodoval o ňom hlavný veliteľ na základe vypočutia vodcu nemeckej menšiny. Pa-

²² TÖNSMEYER, Das Dritte, s. 264.

²³ NA Praha, f. 136-76-2/129-133. Lukeschova správa z 22. 5. 1941. SNA, f. 116-37-2/1-4. Oldofredihov záznam pre Karmasina zo 6. 8. 1941 s prílohou.

²⁴ SNA, f. Úrad predsedníctva vlády 1938 – 1945 (ďalej ÚPV), š. 191, 4549/1941. Záznam nemeckého štátneho sekretariátu z 18. 8. 1941.

²⁵ SNA, f. ÚPV, š. 228, b. č. Záznam vedenia DP z 18. 11. 1941; š. 191, b. č. Záznam nemeckého štátneho sekretariátu z 24. 11. 1941.

²⁶ NA Praha, f. 136-76-2/159. Ludinova správa Zahraničnému úradu z 28. 1. 1942.

²⁷ Dostupné na <<https://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=527>> (navštívené 12. 3. 2024). SNA, f. ÚPV, š. 228, b. č. Záznam vedenia DP z 18. 11. 1941.

²⁸ Bližšie pozri LUMANS, Valdis O. *Himmler's auxiliaries: the Volksdeutsche Mittelstelle and the German national minorities of Europe, 1933-1945*. Chapel Hill : Univ. of North Carolina Press, 1993, 335 s.

²⁹ SNA, f. 116-11-1/83. Prípis VoMi Hlavnému úradu DP pre vojenskú a pracovnú službu z 21. 2. 1942; NA Praha, f. 136-76-2/160-161. Lutherov telegram nemeckému vyslanectvu v Bratislave z 11. 3. a Ludinov telegram Zahraničnému úradu z 23. 3. 1942.

ragraf 16 sa týkal menovania a odvolávania veliteľa nemeckej skupiny (bolo v kompetencii prezidenta republiky za súhlasu hlavného veliteľa SPS a vodcu nemeckej menšiny), menovania dôstojníkov (podmienené schválením vodcu nemeckej menšiny), používania nemčiny ako služobného jazyka a politickej výchovy mužstva podľa smerníc určených vedením DP.³⁰ Hoci Karmasin so svojimi najbližšími spolupracovníkmi dosiahli v podstate všetko, čo žiadali, prijatý zákon ako celok nevnímali až tak pozitívne.³¹ Funkčnosť zákona v konečnom dôsledku mala preveriť každodenná realita a tá ukázala viaceré nedostatky, okrem iného aj v záležitostiach nemeckej pracovnej skupiny.

Priorita vedenia DP logicky spočívala v implementácii uvedených paragrafov do praxe. Jedným zo základných predpokladov bolo zabezpečenie dostatku veliacich kádrov. Už na jeseň 1941 sa nemeckí dôstojníci aspiranti spolu so slovenskými zúčastnili výcvikového kurzu v dvoch táboroch RAD v Štajersku.³² Pravdepodobne z nich mal vzniknúť budúci veliteľ nemeckej skupiny, avšak ďalší vývoj personálneho obsadenia tohto postu nabral úplne iný smer. Po dlhšom zvažovaní a hľadaní padla voľba na Adalberta Debnara-Daumlera. Išlo o dôstojníka slovenskej armády, pôvodným povolaním učiteľa. Nepatril medzi členov nacionalistického hnutia prvej hodiny. Do strany vstúpil až v máji 1938, neskôr od februára 1939 do mája 1940 zastával funkciu vedúceho miestnej skupiny DP v Mníšku nad Hnilcom (Einsiedel an der Göllnitz) a zároveň obecného veliteľa FS.³³ K 1. októbru 1940 bol aktívovaný ako poručík a pridelený k II. práporu 3. pešieho pluku v Kremnici, označovaný za nemecký. Po zapojení sa slovenskej armády do akcie Barbarossa (útok na Sovietsky zväz),³⁴ odišiel Debnar-Daumler so svojou jednotkou na front. Po reorganizácii armádnej skupiny operujúcej na území ZSSR koncom júla 1941 prešiel do novosformovanej Rýchlej divízie a ako veliteľ rotý sa zúčastnil obranných bojov na rieke Mius na prelome rokov 1941/42. Vyslúžil si za ne nemecký Železný kríž II. triedy a slovenské vyznamenanie Za hrdinstvo 2. stupňa. V máji 1942 sa vrátil k svojej domovskej jednotke.³⁵ O tri mesiace neskôr ho Karmasin navrhol veleniu SPS ako kandidáta vhodného na poverenie vedením záležitostí nemeckej pracovnej skupiny. V septembri 1942 Debnar-Daumler nastúpil na hlavné veliteľstvo SPS s poslaním zastupovať jej záujmy.³⁶

Čo si strana, konkrétne jej predseda, predstavoval(a) pod záujmami nemeckej pracovnej skupiny? V prvom rade išlo o udržanie jej autonómneho statusu v rámci SPS. Zapadalo to do politickej línie forsírovanej Karmasinom od októbra 1938, ktorá bazírovala na konštrukte osobitného právneho postavenia nemeckej menšiny na Slovensku.³⁷ Už v lete 1942, teda niekoľko mesiacov od prijatia zákona, Karmasin upozorňoval dezinovného poverenca Arbeitsdienstgruppe Debnara-Daumlera na pokusy hlavného veliteľa SPS Alojza Maceka

³⁰ Slovenský zákonník, roč. 1942, čiastka 13, zákon o Slovenskej pracovnej službe z 12. 3. 1942.

³¹ SNA, f. 116-10-2/39-42. Karmasinov list VoMi z 2. 4. 1943.

³² SNA, f. Arbeitsfront der Volksdeutschen (ďalej AdV), š. 157, b. č. Oldofredioho záznam z 28. 10. 1941.

³³ SNA, f. 116-65-6/162-169. Dotazník A. Debnara-Daumlera z 29. 9. 1942.

³⁴ Bližšie pozri BAKA, Igor. *Slovenská armáda vo vojne proti Sovietskemu zväzu a slovensko-nemecké vzťahy 1941 – 1945*. Bratislava : Vojenský historický ústav, 2019, s. 39 – 92.

³⁵ MV SR-Štátny archív (ďalej ŠA) v Banskej Bystrici, f. Okresný ľudový súd (ďalej OLS) Kremnica 1945 – 1947, T ľud 287/1946. Životopis Debnara-Daumlera z 26. 6. 1945.

³⁶ SNA, f. 116-7-3/20. Karmasinov list Debnarovi-Daumlerovi z 15. 8. 1942; f. 116-20-3/6. Karmasinov prípis hlavnému veliteľovi SPS z 19. 8. 1942; 116-7-3/89. Karmasinov prípis hlavnému veliteľovi SPS z 28. 1. 1943.

³⁷ ZÜCKERT, Martin – SCHVARC, Michal – FIAMOVÁ, Martina. *Die Evakuierung der Deutschen aus der Slowakei 1944/45. Verlauf, Kontexte, Folgen*. Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 2019, s. 58 – 62.

o oklieštenie jej samosprávy.³⁸ Po roku existencie pracovnej služby zachádzala Karmasino-va kritika ešte ďalej. Macekovi vyčítal torpédovanie práv nemeckej skupiny garantovaných zákonom a Debnara-Daumlera označil „za muža, kladúceho energický odpor proti týmto snahám“.³⁹ Aj z tohto dôvodu sa Karmasin po stiahnutí poradcov RAD v novembri 1942⁴⁰ domáhal ich návratu so špeciálnou kuratelou pre svojich mužov.⁴¹

Na základe uvedeného neprekvapuje, že vedenie nemeckej menšiny pozeralo na celkový vývoj SPS značne skepticky. Už v období kreovania služby pred prijatím právnej úpravy sa DP k spolupráci so slovenským partnerom stavala rezervovane.⁴² Na tomto postoji sa nezmenilo ani neskôr nič, panujúca nedôvera sa naopak prehlbovala. Po odchode poradcov RAD považovala strana SPS za ponechanú svojmu osudu a rôznym neželaným vplyvom, idúcim proti záujmom nemeckej pracovnej skupiny.⁴³ Ostrie kritiky dopadalo predovšetkým na hlavného veliteľa SPS Maceka, súčasne vodcu Hlinkovej mládeže a blízkeho človeka prezidenta Jozefa Tisa. Karmasin ho bez okolov pomenoval ako človeka, „ktorý v každom ohľade je zárukou toho, že Slovenská pracovná služba nebude budovaná po vzore RAD.“⁴⁴ Okrem toho DP, konkrétne jej Hlavný úrad pre vojenskú a pracovnú službu, argumentoval presadením sa čisto náboženskej línie vo výchove mužstva, či dokonca narastaním komunistických a čechoslovakistických tendencií v jeho radoch, pričom prioritu majú duchovné cvičenia pred fyzickým výcvikom. Naopak, nemecké oddiely prezentoval ako pevné jadro pracovnej služby, kráčajúce „neotrasiteľne vytýčenou cestou svojho nacionálnosocialistického svetonázoru“.⁴⁵ Adresátovi tohto záznamu – nemeckému vyslanectvu v Bratislave – sa však závery DP nepozdávali a dalo ich preveriť jednému z tímu bývalých poradcov RAD. Ten ich odmietol ako neopodstatnené.⁴⁶ Následne urážlivé hlasy viac-menej utíchli.

Koniec-koncov mala Deutsche Arbeitsdienstgruppe svojich problémov viac než dosť. Od prijatia zákona uplynulo takmer päť mesiacov, kým skupina dostala nejaký pevnejší organizačný rámec. Koncom júla 1942 schválil Karmasin program politickej výchovy mužstva. Medzi tematické okruhy patrili genéza vzniku a vývoja NSDAP, osoba Adolfa Hitlera, rasová doktrína strany a rasová hygiena, formovanie, resp. upevňovanie obrazu hlavných nepriateľov nacionálneho socializmu – boľševizmu a židov, etnickí Nemci v Európe, postoj nacionálneho socializmu k negermánskym národom, dejiny osídľovania karpatského priestoru, význam propagandy, kultúrne poslanie nemeckej menšiny na Slovensku, vznik slovenského štátu a jeho rola pri budovaní nacistickej „novej Európy“.⁴⁷ Krátko nato nasledoval návrh na vymenovanie Debnara-Daumlera za veliteľa nemeckej pracovnej skupiny a 20. augusta vyšiel dôverný rozkaz SPS č. 7, určujúci formou akéhosi vykonávacieho nariadenia jej činnosť. Opätovne potvrdil autonómne postavenie nemeckej pracovnej skupiny

³⁸ SNA, f. 116-7-3/20. Karmasinov list Debnarovi-Daumlerovi z 15. 8. 1942.

³⁹ SNA, f. 116-10-2/39-42. Karmasinov list VoMi z 2. 4. 1943.

⁴⁰ TÖNSMEYER, Das Dritte, s. 269.

⁴¹ SNA, f. 116-17-6/6. Karmasinov list VoMi z 22. 1. 1943.

⁴² NA Praha, f. 136-76-2/129-133. Lukeschova správa z 22. 5. 1941.

⁴³ SNA, f. 116-17-6/6. Karmasinov list VoMi z 22. 1. 1943.

⁴⁴ SNA, f. 116-10-2/39-42. Karmasinov list VoMi z 2. 4. 1943.

⁴⁵ NA Praha, f. 136-74-5/60-61. Prípís Hlavného úradu DP pre vojenskú a pracovnú službu nemeckému vyslanectvu (Gmelin) z 11. 6. 1943.

⁴⁶ TÖNSMEYER, s. 275.

⁴⁷ SNA, f. 116-37-3/73-75. Prípís Hlavného úradu DP pre vojenskú a pracovnú službu Karmasinovi (s prílohou) z 29. 7. a Karmasinova odpoveď z 30. 7. 1942.

v štruktúrach SPS, sankcionoval nemčinu ako veliaci a hlavný komunikačný jazyk, stanovil používanie označenia jej príslušníkov páskou so svastikou na ľavom rukáve uniformy a povoľoval nosiť dôstojníckym čakateľom odznak o absolvovaní prípravného kurzu RAD. Hlavný úrad DP pre vojenskú a pracovnú službu ešte dodatočne vyrokoval vyvesenie strážnickej zástavy popri štátnej a zrušenie povinnosti predkladania Karmasinových smerníc pre politickú výchovu príslušníkov pracovnej skupiny hlavnému veliteľovi SPS.⁴⁸

Napriek tomuto trvalo takmer mesiac, kým prešiel designovaný veliteľ Debnar-Daumler do ústredia SPS. Tam bol v podstate len trpený a vedenie DP preto začalo zvažovať jeho vyslanie na výcvik do zariadení RAD. Najprv sa spomínal krátkodobý pobyt, neskôr sa konkretizoval na dĺžku šiestich mesiacov. Proti tomu však namietal Karmasin, pretože ho urgentne potreboval na Slovensku. V spleti rôznych záujmov (RAD, nemecké vyslanectvo, VoMi, SS) sa šéf DP nedokázal presadiť. Debnar-Daumler v polovici marca 1943 nastúpil na kurz. Najprv do Viedne, resp. Dolného Rakúska a Burgenlandu (Eisenstadt), neskôr mal prejsť do Dolného Sliezska (Liegnitz/Lehnica) a napokon do Berlína do hlavného štábu RAD. Cieľom bolo zoznámiť sa bližšie s problematikou a zapracovanie sa do agendy pracovnej služby.⁴⁹ Daumlerovo odvelenie narúšalo Karmasinove zámery. K tomu sa pridal Oldofrediho odchod z čela Hlavného úradu DP pre vojenskú a pracovnú službu, ktorý začiatkom februára 1943 musel nútené narukovať na východný front.⁵⁰

Debnarova-Daumlerova neprítomnosť (v urgentných prípadoch pricestoval z času na čas z rakúskeho pohraničia do Bratislavy) nemohla zostať bez negatívneho vplyvu na chod nemeckej pracovnej skupiny. Najväčší problém zamestnávajúci zainteresovaných aktérov z DP predstavoval nedostatok personálu. Z tohto dôvodu pôvodný ambiciózný plán sformovať dva oddiely⁵¹ narážal od počiatku na ťažko prekonateľné prekážky. Podľa zákona o SPS sa odvody konali dvakrát ročne, na jeseň a na jar. Krátko po úvodnom náboře však došlo k zmene – po rozhodnutí prezidenta sa služba v SPS skrátila na tri mesiace, tým pádom sa odvody mali uskutočňovať kvartálne.⁵² DP sa už pred touto modifikáciou borila so skutočnosťou, ako doplniť stanovený kontingent 200 mužov. Jej kompetentný úrad už v decembri 1942 nabádal všetkých krajských tajomníkov, aby záležitosti venovali patričnú pozornosť. Podľa inštrukcií mali kraje s najvyšším počtom strážnikov dodať najviac mužov – Bratislava – mesto – 40, Kremnica – 40, Prievidza – 25, Gelnica a Kežmarok zhodne po 20.⁵³

Ani napriek úpornému úsiliu strana nedokázala kvótu naplniť. Hoci Karmasin chválil prácu prvého turnusu, v liste VoMi zo začiatku apríla 1943 bez príkras priznával ťažkú situáciu nemeckej pracovnej skupiny. Z plánovaných 200 „pracovníkov“ (nemecky Arbeitsmänner) sa k nástupnému termínu 1. apríla podarilo zrekrutovať len 80 mužov. V snahe zabrániť zaplneniu prázdnych miest slovenskými odvedencami nariadil Karmasin pvolať aj 90 mužov nasledujúceho turnusu. „*Takto budeme mať síce slabý, ale predsa len čisto nemecký oddiel*“, oznamoval do Berlína. Ako ďalšie opatrenia navrhoval čo najskorší príchod Debnar-

⁴⁸ SNA, f. AdV, š. 157, fascikel „Arbeitsdienst“. Dôverný rozkaz č. 7 z 20. 8. 1942; f. 116-37-5/10. Prípís Hlavného úradu DP pre vojenskú a pracovnú službu úradu vodcu nemeckej menšiny z 25. 8. 1942.

⁴⁹ PAAA, R 100386. Prípís rišskeho veliteľa RAD AA z 8. 10. 1942. SNA, f. 116-7-3/90. Daumlerov list Karmasinovi zo 17. 12. 1942; f. 116-17-6/56. Karmasinov prípis VoMi z 8. 12. 1942; f. 116-39-2/40. Prípís nemeckého vyslanectva Karmasinovi z 10. 3. 1943.

⁵⁰ SNA, f. 116-38-3/48. Záznam Hlavného úradu DP pre tlač a propagandu z 22. 1. 1943.

⁵¹ NA Praha, f. 136-76-2/129-133. Lukeschova správa z 22. 5. 1941.

⁵² SNA, f. Hlavné veliteľstvo Slovenskej pracovnej služby (ďalej HV SPS), šk. č. 31, sign. č. 6149/1943.

⁵³ SNA, f. AdV, š. 157, fascikel „Arbeitsdienst“. Prípís Hlavného úradu DP pre vojenskú a pracovnú službu všetkým krajským tajomníkom z 15. 12. 1942.

ra-Daumlera späť na Slovensko, dosiahnutie dohody s SS, keďže odchod mladých mužov do Waffen-SS podkopával praktickú činnosť pracovnej skupiny a uvoľnenie už na fronte nepoužiteľného vojnového veterána do pozície svetonázorového školiteľa mužstva. Karmasin to odôvodňoval tým, že „*takto si uchováme cennú formu výchovy našich mužov*“.⁵⁴

V zmysle toho šéf DP aj konal. O pár dní neskôr písal Debnarovi-Daumlerovi a žiadal, aby narátko prišiel do Bratislavy. Informoval ho o podniknutých krokoch, konkrétne o návšteve u prezidenta, kde žiadal navrátenie dĺžky služby podľa zákona, či vyššie uvedenom povolaní neskoršieho turnusu. Ďalšiu budúcnosť nevidel v žiadnom prípade optimisticky, keďže okresní náčelníci (do ich kompetencie spadali odvody) postupovali podľa neho pri posudzovaní schopností budúcich Arbeitsmänner a okolností ich narukovania príliš benevolentne. Aj preto požadoval energický postup a vyzval Debnara-Daumlera pricestovať a „*urobiť poriadok v starom kráme*“.⁵⁵ Podobne čierno videl situáciu Hlavný úrad DP pre vojenskú a pracovnú službu, ktorý taktiež Debnara-Daumlera zásoboval aktuálnymi informáciami. Podobne ako Karmasin poukazoval na veľký odliv potenciálnych personálnych zdrojov do Waffen-SS, potrebu dohody s SS na ďalšom *mode operandi*, teda o zaradení už odvedených, ale ešte nepovolaných mužov do pracovnej služby a napokon na možnosť dodatočného preverenia udelených výnimiek okresnými úradmi. To všetko pod heslom nutnej záchrany „*ďalšieho turnusu*“.⁵⁶

Debnar-Daumler sa dostavil do Bratislavy na niekoľko dní napokon koncom apríla 1943. Za ten krátky čas urobil akúsi vnútornú inventúru stavu nemeckej pracovnej skupiny: tvorilo ju 21 veliteľov, jeden dobrovoľník z ročníka 1925, 111 a 12 povolancov ročníkov 1923, resp. 1924. Okrem toho predostrel možnosti riešenia háklivej situácie. A to: 1.) radikálne odvody ročníkov 1924 a 1925 s intenzívnym zapojením stranických organizácií v jednotlivých regiónoch; 2.) zahrnutie mladších ročníkov (1926) pri súčasnom zákaze ich prechodu do Waffen-SS; 3.) žiadať šesťmesačnú dĺžku prezenčnej pracovnej služby; 4.) preloženie nemeckého oddielu z Grinavy (dnes Myslenice, časť Pezinka) do podtatranskej oblasti, kde by mohli pracovať na odvodňovaní tamjšej močaristej pôdy. Zároveň nadhodil myšlienku narukovania časti veliteľského zboru do Waffen-SS na dobu jedného roku, avšak s podmienkou ich opätovného uvoľnenia pre potreby nemeckej pracovnej skupiny.⁵⁷

Jeho návrhy sa veľmi rýchlo ukázali ako odtrhnuté od reality. Hlavný veliteľ SPS Macek v polovici mája urgoval Karmasina zabezpečiť doplnenie početného stavu nemeckého oddielu, nakoľko pre júlový turnus mala DP k dispozícii len 35 mužov (v skutočnosti 24). Hrozilo teda to, čomu sa nemecký „*Volksgruppenführer*“ chcel vyhnúť za každú cenu – doplnenie stavu slovenskými povolancami. Popri tom Macek narážal aj na fakt, že početnosť veliteľského zboru nezodpovedá veľkosti nemeckého oddielu a plánoval obmedziť výdaje idúce na ich slúžne. Povážlivosť Karmasinovej vratkej pozície umocňovali ešte aj ako výčitka mienené slová, že je potrebné pamätať na nábor ďalších 400 mladíkov pre rok 1943 a ďalších 600 v prvom polroku 1944.⁵⁸ Karmasin však nevedel, ako tieto kontingenty doplní a odkiaľ vezme chýbajúci personál. Waffen-SS totiž neprejavili žiadnu ochotu zmierniť tempo drancovania mladej mužskej populácie nemeckej menšiny vo veku 18 – 25 rokov.

Hroziace fiasko v súvislosti s júlovým nástupným termínom sa funkcionárom strany nepodarilo odvrátiť. Prezident Tiso odmietol zaviesť pre nemeckú skupinu výnimku z lehoty

⁵⁴ SNA, f. 116-10-2/39-42. Karmasinov list VoMí z 2. 4. 1943.

⁵⁵ SNA, f. 116-7-3/70. Karmasinov list Debnarovi-Daumlerovi z 8. 4. 1943.

⁵⁶ SNA, f. AdV, š. 157, fascikel „*Arbeitsdienst*“. List Hlavného úradu DP pre vojenskú a pracovnú službu Debnarovi-Daumlerovi z 15. 4. 1943.

⁵⁷ SNA, f. 116-1-1/44. Daumlerov záznam z 27. 4. 1943.

⁵⁸ SNA, f. HV SPS, šk. č. 31, sign. č. 6149/1943.

trvania výkonu pracovnej služby na šesť mesiacov a krajské úradovne DP nedokázali na jar 1943 nájsť adekvátnu náhradu za chýbajúcich mužov. V polovici júna Hlavný úrad DP pre vojenskú a pracovnú službu naliehal na krajské organizácie DP v Hauerlande a na Spiši, aby v priebehu zostávajúceho času urýchlene doplnili stavy, ale úspech sa nedostavil.⁵⁹ Napokon Karmasin aj z tohto dôvodu prepustil grinavský tábor slovenským náprotivkom a súhlasil s presunom navrhovaným Daumlerom do Tatranskej Lomnice, kde sa mali podieľať na výstavbe sanatória pre tuberkulózných pacientov.⁶⁰ Tento krok síce predĺžil existenciu nemeckej pracovnej skupiny, ale pretrvávajúce problémy nevyriešil. Sám Karmasin bol skeptický a počítal s jej koncom k 1. októbru 1943.⁶¹

V tejto pre vedenie DP nelichotivej situácii prišiel Debnar-Daumler, po rozhovoroch s vedúcimi činiteľmi XXXV. župy RAD Viedeň–Dolné Podunajsko (práve vtedy tam hosťoval), so zúfalým návrhom: pozvať nemeckú skupinu SPS na nejaký čas do jej výcvikových zariadení. Dôvodil to tým, že DP sa takto vyhne neprijemnému dohadovaniu sa s hlavným veliteľom SPS Macekom, predovšetkým v otázke ďalšieho využitia nadbytočných nemeckých veliteľských kádrov.⁶² Napriek všetkým negatívnym okolnostiam sa Karmasin s Daumlerovým nápadom nestotožnil. Odmietol ho, obávajúc sa o zlý dojem, ktorý by príslušníci skupiny mohli v Nemecku zanechať: „*Viete, že v Grinave sme svojho času pozbierali také smetie, že si skutočne netrúfam vystaviť týchto mužov kritike riše. Nemôžeme predsa všetkým hovoriť, že ide o núdzovú selekciu, lebo niektorí si budú myslieť, že to je elita nemeckej národnostnej skupiny na Slovensku.*“⁶³ Jednu myšlienku si Karmasin jednako osvojil, a to možnosť preradenia dôstojníkov „Arbeitsdienstgruppe“ do RAD.

A chopil sa jej s plnou vervou, takmer okamžite ju písomne prezentujúc v Berlíne VoMi. Konkrétne mu išlo o umiestnenie 23 mužov vo veliacich pozíciách, ktorí sa pre HV SPS stali nadbytočným finančným bremenom, a ani DP nevedela ich platy vykryť zo svojich zdrojov.⁶⁴ VoMi s týmto krokom súhlasila, rovnako aj Auswärtiges Amt prostredníctvom svojho vyslanectva v Bratislave. Čakalo sa na vyjadrenie posledného aktéra, veliteľstvo RAD. Prišlo v polovici júla 1943 a svojím rozhodnutím sa vyslovilo v pozitívnom zmysle za prijatie vyššie uvedeného počtu mužov na dobu povolania nových odvedencov na výkon pracovnej služby.⁶⁵ Napokon sa toto opatrenie týkalo 14 dôstojníkov (Führer). Miestom ich zaradenia sa stala XXXV. župa RAD bez presného udania lokalít, výcvik mal trvať približne poldruha roka a po jeho absolvovaní sa mali vrátiť späť na Slovensko, pričom platy sa zaviazala refundovať RAD.⁶⁶ Či sa tak aj udialo, dostupné pramene neuvádzajú.

Napriek Karmasinovmu pesimizmu pokračovala pracovná skupina vo svojom chode, hoci v obmedzenom režime. Nelichotivú situáciu sa pokúšal preklenúť Debnar-Daumler (nachádzajúci sa stále vo Viedni) predložením ďalšieho návrhu. V ňom však vychádzal z nesprávne-

⁵⁹ SNA, f. AdV, š. 157, fascikel „Arbeitsdienst“. Obežník Hlavného úradu DP pre vojenskú a pracovnú službu krajským úradovniam DP zo 16. 6. 1943.

⁶⁰ SNA, f. HV SPS, šk. č. 31, 6149/1943. NA Praha, f. 136-74-5/60-61. Prípís Hlavného úradu DP pre vojenskú a pracovnú službu nemeckému vyslanectvu (Gmelin) z 11. 6. 1943.

⁶¹ SNA, f. 116-11-7/206. Karmasinov list VoMi z 24. 5. 1943.

⁶² SNA, f. 116-7-3/78. Debnarov-Daumlerov list Karmasinovi z 18. 5. 1943.

⁶³ SNA, f. 116-7-3/79. Karmasinova odpoveď Debnarovi-Daumlerovi z 23. 5. 1943.

⁶⁴ SNA, f. 116-11-7/206. Karmasinov list VoMi z 24. 5. 1943.

⁶⁵ PAAA, R 100387. Ludinov telegram AA z 5. 6. 1943. Prípís veliteľstva RAD AA, bez dátumu (pravdepodobne polovica júna 1943)

⁶⁶ SNA, f. 116-37-3/46. List Hlavného úradu DP pre vojenskú a pracovnú službu nemeckému vyslanectvu v Bratislave (Gmelin) z 5. 8. 1943; f. 116-7-3/75-76. Daumlerov záznam z 23. 6. 1943.

ho predpokladu, že v blízkej budúcnosti všetci muži uznaní za vhodných vojenskej služby vo Waffen-SS prejdú povinným kurzom pracovnej služby. To by v praxi znamenalo dosiahnutie plného stavu jednotlivých turnusov, teda 200 mladíkov/jeden turnus, čo by umožňovalo návrat k pôvodnému zámeru disponovať dvoma oddielmi. Nové sily mali zabezpečiť mladíci ročníkov 1925 a 1926. Debnar-Daumler okrem toho plánoval prispôbiť výchovu mužstva štandardom SS a za týmto účelom vytvoriť osobitný štáb. Ako druhú alternatívu mal v zálohe absolvovanie turnusov na území Nemeckej ríše, menovite v susednej XXXV. župe RAD.⁶⁷ Všetky tieto úvahy sa napokon ukázali ako číra ilúzia – k žiadnej dohode medzi veliteľstvom RAD a Hlavným úradom SS vo veci absolvovania pracovnej služby príslušníkmi nemeckej menšiny na Slovensku pred vstupom do Waffen-SS totiž nedošlo.⁶⁸ SS o takúto úpravu vôbec nestáli a RAD nemala v rámci nacistického režimu také mocenské páky vo svojich rukách, aby si ju vynútila. Zároveň sa šírenie nepravdivých informácií stalo podľa všetkého osudným aj pre samotného Debnara-Daumlera. Ako poverenec pre nemeckú pracovnú skupinu pri HV SPS skončil k 30. septembru 1943.⁶⁹ Po vojne Debnar-Daumler tvrdil, že odvolanie malo súvis s kritickými poznámkami na margo fungovania RAD či okupačnej politiky nacionálnych socialistov vo východnej Európe.⁷⁰ V kontexte jeho činnosti to vyznieva málo vierohodne, skôr išlo o obhajobnú stratégiu, resp. poukázať pred československými bezpečnostnými orgánmi na vlastný nekonformný postoj k nacionálnemu socializmu.

Nedobrovoľný odchod nezostal pre Debnara-Daumlera bez konzekvencií. Objavili sa správy, pochádzajúce od Bezpečnostnej služby SS, o údajnej sprenevere, úplatkoch, nesprávnom velení a iných pochybeniach.⁷¹ Na druhej strane Karmasin požadoval jeho opätovné aktivovanie v slovenskej armáde. Vrátil sa k svojej kmeňovej jednotke, 3. pešiemu pluku v Kremnici, a v januári 1944 odišiel späť na východný front v rámci 1. pešej divízie, neskoršej 1. technickej divízie.⁷² Samozrejme, Debnar-Daumler sa usiloval svoje meno očistiť a chyby zvaľoval skôr na Hlavný úrad DP pre vojenskú a pracovnú službu. Zdôrazňoval svoj zmysel pre plnenie si povinností, svoje nemecko a odhodlanosť urobiť všetko pre konečné víťazstvo Nemeckej ríše.⁷³

Debnarovým-Daumlerovým návratom k armáde začala posledná fáza existencie nemeckej pracovnej skupiny. „Arbeitsdienstgruppe“ v podstate prežívala len v stave akejsi agónie. Oddiel zotrval v Tatranskej Lomnici a počas prvého polroku 1944 pozostával z 32 mužov vrátane troch dôstojníkov.⁷⁴ Najpálčivejšiu otázku v tejto etape fungovania pracovnej skupiny predstavovalo nájdanie vhodného spôsobu vykonania pracovnej služby slovenských Nemcov pred nástupom do jednotiek Waffen-SS medzi veliteľstvom RAD a Hlavným úradom SS. Predstavitelia SS síce formálne vyšli v ústrety RAD a súhlasili s polročným výkonom pracovnej služby pre odvedencov pred povolaním do Waffen-SS, ale v praxi odvodové orgány SS túto eventualitu vôbec nezohľadňovali.⁷⁵ Hoci sa koncom apríla 1944 vážne

⁶⁷ SNA, f. 116-7-3-/81. Daumlerov záznam zo 14. 8. 1943.

⁶⁸ SNA, f. 116-39-3/140. Prípis nemeckého vyslanectva Karmasinovi zo 6. 11. 1943.

⁶⁹ SNA, f. 125-65-6/176. List pokladníka DP Debnarovi-Daumlerovi zo 14. 9. 1943.

⁷⁰ ŠA v Banskej Bystrici, f. OES Kremnica, T Iuď 287/1946. Životopis Debnara-Daumlera z 26. 6. 1945.

⁷¹ BArch Berlín, R 142/15, Bl. 29-31. Správa SD (Hofer) z 10. 12. 1943.

⁷² ŠA v Banskej Bystrici, f. OES Kremnica, T Iuď 287/1946. Životopis Debnara-Daumlera z 26. 6. 1945.

⁷³ SNA, f. 116-7-3/82-84. Debnarov-Daumlerov list Karmasinovi z 20. 10. 1943.

⁷⁴ SNA, f. 116-5-3/90, 104-105. Hlásenia o vojnovom nasadení slovenských Nemcov z 1. 2., 3. 4. a 3. 6. 1944. BArch Berlín, R 142/15, Bl. 34. Správa SD z 26. 5. 1944.

⁷⁵ MELZER, *Erlebte Geschichte*, s. 437.

uvažovalo o povolani prvých 500 nemeckých mladíkov zo Slovenska do RAD k 1. júlu,⁷⁶ k ničomu takému nedošlo. Po okupácii Slovenska nemeckými vojenskými a policajno-bezpečnostnými jednotkami a následnom vypuknutí SNP jestvovanie nemeckej pracovnej skupiny SPS stratilo akékoľvek opodstatnenie. Hfštka mužov v jej radoch bola pravdepodobne prevelená buď do formujúceho sa Heimatschutzu alebo jednoducho do Waffen-SS.

Z perspektívy faktického zániku „Deutsche Arbeitsdienstgruppe“ Slovenskej pracovnej služby určite stojí za zmienku ďalší Debnarov-Daumlerov osud. Po asi polročnej anabáze v 1. technickej divízii sa po jej ústupe na územie Rumunska ocitol spoločne s väčšou skupinou etnických Nemcov zo Slovenska v narýchlo sformovanom pluku „Sedmohradsko“ v rámci 8. jazdeckej divízie „Florian Geyer“.⁷⁷ Hoci po vojne tvrdil, že sa išlo o vynútený akt, ešte v októbri 1943 v liste Karmasinovi netajil sklamanie nad odmietnutím prechodu do Waffen-SS.⁷⁸ Koniec vojny prežil Debnar-Daumler vo výcvikovom stredisku SS pri Benešove, kde mal byť zaradený do plánovaného slovenského pluku Waffen-SS. Pri presune do západných Čiech sa mu podarilo dezertovať a prečakať záverečné boje v úkryte v Sokolove. Po príchode amerických jednotiek sa hlásil na ich tamojšom veliteľstve.⁷⁹ Koncom júna 1945 požiadal o reaktivovanie v československej armáde, čo však Hlavná správa Obranného spravodajstva zamietla a nariadila jeho zatknutie. Následne bol Debnar-Daumler v Prahe zadržaný a neskôr presunutý do Bratislavy.⁸⁰

V apríli 1946 podalo Povereníctvo vnútra na Debnara-Daumlera trestné oznámenie vo veci členstva v DP, za účasť na prepadaní Sovietskeho zväzu, „zločinu zastrelenia ruského politického komisára“ a bližšie nešpecifikované prípady „drancovania“.⁸¹ Jeho prípad na základe domovskej príslušnosti prevzal Okresný ľudový súd v Kremnici. Ten napokon dospel k záveru ponechať obvineného Debnara-Daumlera vo väzbe a celú vec ešte raz prešetriť.⁸² S akým výsledkom, to dostupné pramene neuvádzajú. Avšak v apríli 1949 sa meno Debnara-Daumlera objavuje na dokumentoch „Bund Slowakeideutscher“ so sídlom vo Švédsku, z čoho možno usudzovať, že sa mu buď z väzenia, alebo z tábora pre odsun Nemcov v Novákoch podarilo utiecť na Západ.⁸³ Zo Švédska sa neskôr presťahoval do Nemeckej spolkovej republiky. V 80. rokoch minulého storočia žil v hesenskom meste Bad Homburg a spísal krátku históriu tzv. nemeckého práporu slovenskej armády.⁸⁴

⁷⁶ SNA, f. 116-39-1/20. Prípís náčelníka RAD VoMi z 26. 4. 1944.

⁷⁷ K pluku pozri MILATA, Paul. *Zwischen Hitler, Stalin und Antonescu. Rumäniendeutsche in der Waffen-SS*. Viedeň : Böhlau, 2009, s. 294.

⁷⁸ ŠA v Banskej Bystrici, f. OLS Kremnica, T ľud 287/1946. Životopis Debnara-Daumlera z 26. 6. 1945. SNA, f. 116-7-3/82-84. Debnarov-Daumlerov list Karmasinovi z 20. 10. 1943.

⁷⁹ ŠA v Banskej Bystrici, f. OLS Kremnica, T ľud 287/1946. Životopis Debnara-Daumlera z 26. 6. 1945.

⁸⁰ Archiv bezpečnostních složek (ďalej ABS) Praha, f. 302-346-6. Debnar-Daumlerova žiadosť z 26. 6. 1945 s poznámkami HS OBZ; prípis HS OBZ správcovi divíznej väznice Praha-Hradčany z 30. 6. 1945. Za láskavé sprostredkovanie dokumentov ďakujem Jurajovi Kalinovi.

⁸¹ ABS Praha, f. 302-346-6. Prípís PV Oblastnej správe OBZ Bratislava z 13. 4. 1946. ŠA v Banskej Bystrici, f. OLS Kremnica, T ľud 287/1946. Trestné oznámenie PV adresované obžalobcovi pri OLS v Bratislave z 13. 4. 1946.

⁸² ŠA v Banskej Bystrici, f. OLS Kremnica, T ľud 287/1946. Uznesenie senátu OLS v Kremnici z 3. 8. 1946.

⁸³ BArch Koblenz, Z 18/140, sign. č. E 304. List Bund Slowakeideutscher kancelárii Hilfsbund karpateindeutscher Katholiken z 21. 4. 1949.

⁸⁴ Slovenské národné múzeum–Múzeum kultúry karpatských Nemcov, pozostalosť Rudolfa Melzera, zoraďovač č. 274.

Záverom možno konštatovať, že projekt Deutsche Arbeitsdienstgruppe v rámci Slovenskej pracovnej služby stroskotal. Napriek zveličeným počiatočným vyhláseniam nemecká pracovná skupina nenaplnila vysoké očakávania vedenia DP. Prakticky od vzniku ju sprevádzalo viacero problémov, pričom ako kardinálny sa ukázal imanentný nedostatok ľudských zdrojov. Prednosť dostali Waffen-SS, hoci Karmasin v auguste 1942 nadriadený orgán v Berlíne Volksdeutsche Mittelstelle upozorňoval na úskalia takéhoto masívneho odlivu mladej mužskej populácie, a to v súvislosti s možnou stratou pozícií nemeckej menšiny na úkor slovenskej majority.⁸⁵ V konečnom dôsledku však musel šéf DP toto politické rozhodnutie akceptovať a *de facto* po dobu trvania vojny projekt pracovnej skupiny umŕtvíť. Arbeitsdienstgruppe v podstate len prežívala – vznikom Heimatschutzu a vypuknutím SNP prišla o zmysel svojej existencie. Summa summarum: pracovná skupina sa nestala tým nástrojom ideologického formovania mladých mužov nemeckej národnosti, ako si ho naprojektovalo Karmasinovo vedenie strany.

M. SCHVARC - M. HERTEL.: „...WENN WIR UNSER GANZES SCHAFFEN UND ARBEITEN AUF DEN SIEG AUFRICHTEN.“ DEUTSCHE ARBEITSDIENTGRUPPE DES SLOWAKISCHEN ARBEITSDIENSTES

Der Aufsatz setzt sich mit der bisher wenig erforschten Massenorganisation des ludakischen slowakischen Staates auseinander. Konkret geht es um den Slowakischen Arbeitsdienst und seine Untereinheit, die Deutsche Arbeitsdienstgruppe. Sie zeichnet seine Entwicklung zwischen 1941 und 1944 nach und analysiert die Probleme, mit denen sie während seines relativ kurzen Bestehens konfrontiert war. Dabei handelt es sich vor allem um das grundlegende Problem des Personalmangels. Aus diesem Grund konnte sie ihre Hauptaufgabe nicht erfüllen, nämlich als Instrument zur ideologischen Indoktrination junger Männer deutscher Nationalität im Alter von 18 bis 25 Jahren zu dienen. Das Projekt, in das die Führungsriege der Deutschen Partei große Hoffnungen gesetzt hatte, scheiterte. Die Rekrutierung für die Waffen-SS hatte auf Anweisung Berlins Vorrang, und der Führer der Slowakeideutschen, Franz Karmasin, hatte keine andere Wahl, als diese politische Entscheidung zu akzeptieren. Wenn auch auf Kosten seiner eigenen Organisationen.

Zoznam použitých prameňov a literatúry/List of reference and literature

Primárne zdroje/Primary sources

Archívy a archívne pramene/Archives and archives sources

Archiv bezpečnostních složek Praha (ABS Praha):

Fondy: 302 – Hlavní správa Vojenské kontrarozvědky

Bundesarchiv Berlín (BArch Berlín):

Fondy: R 57 – Deutsches Ausland-Institut; R 142 – Deutsche Partei in der Slowakei

Bundesarchiv Koblenz (BArch Koblenz)

⁸⁵ LIPTÁK, Ľubomír. *Franz Karmasin opäť na scéne*. Bratislava : Vydavateľstvo politickej literatúry, 1962, s. 44.

Fondy: Z 18 – Kirchliche Hilfsstelle

Národní archiv Praha (NA Praha):

Fondy: 136 – Zahraniční úřad Berlín

Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes (PAAA Berlín):

Fondy: Gesandtschaft Preßburg; R 100386, 100387

Slovenský národný archív Bratislava (SNA Bratislava):

Fondy: 116 – Franz Karmasin; 125 – Deutsche Partei; Arbeitsfront der Volksdeutschen, Národný súd 1945 – 1947; Hlavné veliteľstvo Slovenskej pracovnej služby; Úrad predsedníctva vlády 1938 – 1945

Štátny archív v Banskej Bystrici (ŠA Banská Bystrica):

Fondy: Okresný ľudový súd v Kremnici 1945 – 1947

Sekundárne zdroje/Secondary sources

Monografie a zborníky ako celok/Monographs

BAKA, Igor. *Slovenská armáda vo vojne proti Sovietskemu zväzu a slovensko-nemecké vzťahy 1941 – 1945*. Bratislava : Vojenský historický ústav, 2019. 537 s. ISBN 978-80-89523-60-3.

HRUBOŇ, Anton a kol. *Fašizmus náš slovenský. Korene, podoby a reflexie fašizmu na Slovensku (1919 – 1945)*. Bratislava : Premedia, 2021. 312 s. ISBN 978-80-8159-811-1.

KRALČÁK, Peter. *Pracovné jednotky slovenskej armády 1939 – 1945*. Bratislava : Pro Militaria Historica, 2014. 168 s. ISBN 978-80-970768-1-8.

LIPTÁK, Ľubomír. *Franz Karmasin opäť na scéne*. Bratislava : Vydavateľstvo politickej literatúry, 1962. 79 s. ISBN 75-053-62.

LUMANS, Valdis O. *Himmler's auxiliaries: the Volksdeutsche Mittelstelle and the German national minorities of Europe, 1933-1945*. Chapel Hill : Univ. of North Carolina Press, 1993. 335 s. ISBN 0-8078-2066-0.

MELZER, Rudolf. *Erlebte Geschichte. Rückschau auf ein Menschenalter Karpatendeutschum. Teil 2: Von 1939 bis 1945 und wie es weiterging*. Viedeň : Karpatendeutsche Landsmannschaft in Österreich, 1996. 686 s. ISBN 3853742661.

MILATA, Paul. *Zwischen Hitler, Stalin und Antonescu. Rumäniendeutsche in der Waffen-SS*. Viedeň : Böhlau, 2009. 361 s. ISBN 978-3-412-13806-6.

PATEL, Kiran Klaus. *»Soldaten der Arbeit«. Arbeitsdienste in Deutschland und den USA 1933 – 1945*. Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 2003. 459 s. ISBN 3525351380.

TÖNSMEYER, Tatjana. *Das Dritte Reich und die Slowakei 1939 – 1945. Politischer Alltag zwischen Kooperation und Eigensinn*. Paderborn : Ferdinand Schöningh, 2003. 387 s. ISBN 3-506-77532-4.

ZÜCKERT, Martin – SCHVARC, Michal – FIAMOVÁ, Martina. *Die Evakuierung der Deutschen aus der Slowakei 1944/45. Verlauf, Kontexte, Folgen*. Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 2019. 341 s. ISBN 978-3-525-31075-5.

**Štúdie a články v časopisoch, zborníkoch, kapitoly v kolektívnych monografiách/
Articles in Journals, chapters in Monographs**

HRUBOŇ, Anton. „Budujme slovenského nadčloveka!“ Eugenické myslenie a kultúra rasovej hygieny v Slovenskom štáte (časť 2). In *Vojnová kronika*, 2021, roč. 10, č. 2., s. 5 – 13. ISSN 1338-6379.

O autoroch/About the authors

PhDr. Michal Schvarc, PhD.

Oddelenie dejín 20. storočia, Historický ústav SAV, v.v.i.

Klemensova 19, Bratislava, 814 99

e-mail: michal.schvarc@savba.sk

<https://orcid.org/0000-0001-9071-0062>

Maroš Hertel, PhD.

vedecký tajomník, Historický ústav SAV, v.v.i.

Klemensova 19, Bratislava, 814 99

e-mail: maros.hertel@savba.sk

<https://orcid.org/0000-0001-9543-4917>